

Kolmannen tasavallan koulutuspolitiikan ohjelmanjulistus – Harri Holkerin hallituksen koulutuspoliittisen selonteon eduskuntakäsittely

Lähtökohta

USKO KESKITETTYYN, valtiojohtoiseen koululaitoksen ohjaus- ja suunnittelujärjestelmään sai loppunsa Suomessa 1980-luvun loppupuoliskolla osana koko valtionhallinnon uudistusta. Aikaisempi sektoroitunut, yksityiskohtainen ja keskitetty suunnittelujärjestelmä koettiin kankeaksi, byrokraattiseksi, kalliiksi ja joustamattomaksi. 1990-luvun alkupuolen taloudellisella taantumalla, joka keskitti päättäjien huomion selviytymiseen nopeasti kasvaneesta työttömyydestä ja valtionalouden velkaantumisesta, vaikutti omalta osaltaan siirtymiseen pois Pentti Alasuutarin (1996) kuvaaman toisen tasavallan – toisen maailmansodan päättymisen ja 1990-luvun alun välisen ajan Suomen – järjestelmäkeskeisestä (vrt. Lampinen 1998) koulutuspolitiikasta.

Uuden, 1990-lukuisen koulupolitiikan, jota Simola (2004) kutsuu metaforisesti kolmannen tasavallan koulutuspolitiikaksi, tavoitteet ovat entistä selvemmin nähtävissä yhteydessä muihin politiikan lohkoihin ja markkinatalouden tavoitteisiin. Tämän koulutuspoliittisen ideologian ytimeksi muodostui usko koulutuksen taloudelliseen tuottavuuteen. Oppiminen ymmärrettiin tekijäksi, jonka katsottiin lisäävän yksilöiden ja organisaatioiden kilpailukykyä. Samalla vanha kollektiivisen tasa-arvon ihanne sai väistyä uuden, yksilöllisyyttä painottavan näkemyksen tieltä. (Simola ym. 2002, 251)

Suomen koulutusta koskevaa lainsäädäntöä on tarkistettu pienissä palasissa useasti parin viime vuosikymmenen aikana muuttuneen poliittisen ilmaston ja hallintokulttuurin tavoitteiden mukaiseksi. Yh-

teinen nimittävä tekijä kaikille näille muutoksille on ollut, että valtakunnallista ohjausta on vähennetty ja paikallista päätösvaltaa lisätty. Toiminnan järjestämistä koskevaa sääntelyä on purettu sekä laeissa että alemmanasteisissa normipäätöksissä. Erillisiä rahoitusjärjestelmiä on koottu yhteen ja muutettu menoperusteisista laskennallisiksi. Uuden lainsäädännön mukaan oppilaitosten ylläpitäjät ovat voineet päättää entistä itsenäisemmin toiminnastaan ja profiloitua entistä omaleimaisemmin. Kansalliset tavoitteet on säädetty valtakunnallisesti opetussuunnitelman perusteissa, samalla kun keinojen etsiminen näiden tavoitteiden saavuttamiseksi on annettu koulutuksen järjestäjien vastuulle.

Käsitteiden määrittelyä

ERILAISET KOULUJÄRJESTELMÄN reformit näyttävät leviävän ympäri maapalloa muokaten monenlaisissa sosiaalisissa ja poliittisissa olosuhteissa toimivia, erilaisen historian omaavia valtiostyöjärjestelmiä. Muutoksen merkittävyyden ja kattavuuden takia esimerkiksi Ball (2001, 21) puhuu kokonaan uudesta paradigmasta eurooppalaisen kasvatuksen ja koulutuksen historiassa. Rinteen (2001, 95) mukaan uudenlainen koulutuspolitiikka onkin "...uinut sisään Suomen koulutuspolitiikkaan pienten askelten periaatteella, hyvin hiljaisesti ilman isompia poliittisia päätöksiä tai lainsäädännöllisiä uudistuksia." Tämä "*hidden educational policy*" (Simola, Rinne, Kivirauma 2002, 249) on pitänyt käytännössä sisällään irrallisia muutoksia muun muassa opetustoimen rahoituksessa, opetussuunnitelman perusteissa ja koulupiirijaossa.

Yhteistä kaikille näille uuden koulutuspolitiikan ilmentymille on Stephen Ballin (2001 ja 2003) mukaan sitoutuminen kolmeen politiikan teknologiaan (*policy technologies*): markkinoihin (*market*), johtamiseen (*managerialism*) ja suorittamiseen (*performativity*). Poliitiikan teknologiat nähdään tässä hallinnan periaatteina – eräänlaisina ohjausmekanismeina, jotka määrittävät valtion ja sen sisäisen sekä ulkoisen toimintaympäristön välisiä suhteita (Ball 1998, 123). Nämä kolme elementtiä voivat saada erilaisia ilmenemismuotoja ja

painotuksia vaihtelevissa kansallisten ja paikallisten reformihankkeiden viitekehyksissä. Yhdessä politiikan teknologiat tarjoavat kuitenkin uuden diskurssin ydinkäsitteet vaihtoehtona vanhan valtiokeskeisen hyvinvointivaltion koulutuspolitiikan retoriikalle ja vanhoille politiikan teknologioille, kuten professionalismille ja byrokratialle. Yleisesti ottaen uudet politiikan teknologiat ovat ensiarvoisen tärkeitä liitettäessä julkisen sektorin organisaatioita yksityisen sektorin metodeihin, kulttuuriin ja eettisiin systeemeihin. (Ball 2003, 216). Alla oleva kuvio esittelee minkäläisten mahdollisten diskursiivisten interventioiden välityksellä viimeaikaisten koulureformien politiikan teknologiat toimivat.

	Markkinat	Johtaminen	Suorittaminen
Subjektin asema	kuluttajat tuottajat yksityisyrittäjät	johtaja(t) (johdettava) tiimi	arvioitava kilpailija
Kurinpito ja järjestys	kilpailu selviytyminen tuottojen maksimointi	tehokkuus / vaikuttavuus yrityskulttuuri	tuottavuus tavoitteiden saavuttaminen vertailu
Arvot	kilpailu institutionaaliset arvot	“se, mikä toimii”	yksilöiden suorituksellinen arvo

KUVIO Uudet politiikan teknologiat ja avainkäsitteet julkisen sektorin diskurssissa Ballin (2003) mukaan

Markkinamuotoisuus (*market forms*) luo sekä kuluttajille että tuottajille uuden moraalisen toimintaympäristön. Markkinoiden puolesta puhujat suhtautuvat arvoihin kahdella tapaa: Osa heistä näkee markkinat yksinkertaisesti arvoneutraalina mekanismina jakaa tehokkaampaa, vastuullisempaa tai vaikuttavampaa koulutusta (vrt. Chubb & Moe 1990). Toisaalta osa näkee markkinoiden myös pitävän hallussaan positiivisia moraalisia arvoja omalla oikeudellaan – ponnistelua, hyvää toimeentuloa, itseluottamusta, itsenäisyyttä ja riskinot-

toa. Ne jotka tunnustautuvat jälkimmäisen tavan omakseen, näkevät markkinat muutosvoimana, joka tuo mukanaan ja levittää omia arvojaan. Tällaiset markkinat sekä kilpailun ja valinnan järjestelmät uudistavat avaintekijänsä – perheet, lapset, opettajat – ja sitä kautta koko kasvatuksen ja koulutuksen merkityksen. (Ball 2001, 31).

Ballin (2001, 33) mukaan liikkeenjohdon (*management*) teknologiat edustavat uuden valtamallin tuloa julkiselle sektorille. Kyseessä on “muutosvoima”, joka on avainroolissa kun vanhat professionaalis-eettiset hallintajärjestelmät kouluissa kuihtuvat pois ja tilalle tulevat yksityisyrittäjyyden ja kilpailun hallintajärjestelmät. Muuttuneessa paradigmassa managerin työhön kuuluu uusien asenteiden ja kulttuurin juurruttaminen työntekijöihin. Heidän tulee oppia tuntemaan itsensä samaan aikaan sekä tilivelvollisiksi että sitoutuneiksi omaan organisaatioonsa. Uudessa johtamisessa vaaditaan optimaalista laatua sekä erinomaisuutta ja samalla kontrollin uutena muotona yritteliäisyyttä markkinoinnin ja kilpailun kautta.

Suorituskeskeisyys (*performativity*) on osa järjestelmää, jossa käytetään työntekijöiden arviointia, vertailua sekä näytteillepanoa sääteilyn ja muutoksen kainoina. Yksilöiden ja organisaatioiden “näytökset” toimivat suorituskyvyn ja tuottavuuden mittareina, tai “laadun” näytteillepanona tai “hetkinä”, jolloin henkilöitä ylennetään tai tarkastetaan. Ne edustavat yksilön tai organisaation arvoa ja laatua sitä arvotettaessa (Lyotard 1984, 46).

Seuraavassa yritän tarkastella Harri Holkerin Hallituksen koulutuspoliittisen selonteon (VNS 3/1990 vp) eduskuntakäsittelyä edellä lyhyesti esiteltyjen Ballin politiikan teknologioiden avulla.

Hallituksen koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle

MUUTTUNEEN KOULUTUSPOLIITTISEN ajattelutavan ohjelmanjulistuksena voidaan pitää toukokuussa 1990 annettua hallituksen selontekoa Suomen koulujärjestelmästä, koulutuksen tasosta ja kehittämislinoista. Kyseessä on manifesti, jossa ensimmäisen kerran

virallisesti määriteltiin muuttuneen koulutuspolitiikan lähtökohdat, tavoitteet ja suuntaviivat alkavalle vuosikymmenelle. Selonteon esitelmän koulutuspolitiikan suunnanmuutoksen voidaan sanoa saaneen lopullisen juridis-hallinnollisen sinettinsä niin sanotun koululainsäädännön kokonaisuudistuksen (HE 86/1997 vp) tullessa voimaan vuonna 1999.

Lähtökohta ja tilanne, jossa selontekoa eduskunnassa käsiteltiin, on hyvin mielenkiintoinen. Edellinen laaja ja perusteellinen koulutuspoliittinen debatti, jossa otettiin kantaa koko koulutusjärjestelmän tilaan ja esitettiin erilaisia näkemyksiä myös sen tulevaisuudesta, unohtamatta myöskään kasvatuksen arvopohjaa, oli käyty peruskoululain säätämisen yhteydessä. Sen jälkeen koulutuksen lainsäädäntötyötä oli leimannut pienten asiakokonaisuuksien pirstaleisuus ja tekninen juridisuus, joka ei ollut liiemmin kutsunut kansanedustajia keskustelemaan koulutuksesta. Näin voidaan sanoa koulutuspoliittisen selonteon käsittelyn myötä valtiopäivien poliittisena instituutioon saaneen ensimmäisen kosketuksensa uuteen, kolmannen tasavallan koulutuspolitiikkaan ja sen politiikan teknologioihin.

Selonteon antamisen taustalla oli eduskunnan sivistysvaliokunnassa herännyt ärtymys opetusministeriön lakiehdotusten "kapeasta virkamiesmäisestä valmistelusta" ja siitä, että opetusministeriö pyrki "käymään koulutuspoliittista keskustelua ilman poliitikoita". Opetusministeri Taxellilta (rkp.) oli alettu vaatia "keskusteluasiakirjaa" koulutuksen kehittämissuunnitelmista useassa eri yhteydessä, esimerkiksi joulukuussa 1987 valtion tulo- ja menoarvioesityksen käsittelyn yhteydessä.

Ristiriita koulutuspoliittisesta selonteosta opetusministerin ja eduskunnan välillä kärjistyi joulukuussa 1989 Lapin korkeakoulun taideosaston perustamisen (HE 165/89 vp) käsittelyn yhteydessä. Sivistysvaliokunnan puheenjohtaja Erkki Pystynen (kok.) kritisoi voimakkaasti opetusministeriön lakiesitysten valmistelua: "... sivistysvaliokunta saa runsaasti yksittäisratkaisuja koskevia lakiesityksiä tietämättä minkälaiseen kokonaisratkaisuun ne kuuluvat, minkälais-

ta koulutusjärjestelmän uudistuslinjaa opetusministeriö näillä toteuttaa”. Lapin korkeakoulua koskevassa mietinnössään (SiVM 22/1989 vp) valiokunta edellytti, että hallituksen tulee antaa eduskunnalle koulutuspolitiikasta heti vuoden 1990 valtiopäivien alussa.

Hallitus antoi 22.5.1990 koulutuspoliittisen selonteon (104 sivua) eduskunnalle nimellä “Suomen koulujärjestelmä, koulutuksen taso ja kehittämislinjat”. Esitys sisälsi katsauksen koulutuksen kansainvälisistä kehitysnäkymistä ja arvion Suomen koulujärjestelmän kansainvälisestä tasosta. Selonteossa tarkasteltiin myös harjoitetun koulutuspolitiikan tuloksia ja lähiajan kehittämistarpeita ja -suunnitelmia eri koulutusasteilla opetussuunnitelmista kouluhallintoon.

Selonteossa kerrataan monia yleisiä hallinnon kehittämistavoitteita jotka löytyvät jo vapaakuntakokeilusta sekä koulutuksen sääntelyn purkutyöryhmän muistiosta (OPM työryhmien muistioita 1989:61) ja siihen liittyvistä valmistelevista muistioista. Tällaisia tavoitteita ovat muun muassa opetuksen tarjonnan ja sisällön entistä voimakkaampi yksilöllistäminen ja tämän kehityksen esteenä olevien rakenteiden poistaminen, koulujärjestelmän toiminnan tehostamisen ja tuloksellisuuden parantaminen, yksilöllisten sekä alueellisten koulutustarpeiden korostaminen niiden muutoksiin nopea vastaaminen, kuntien ja yksittäisten koulujen päätäntävällän lisääminen ja huomion kiinnittäminen toiminnan arviointiin.

Opetushallinnon kehittämisen lähtökohdiksi esitettiin tehtävien ja toimivallan hajauttamista, yhteiskunta- ja koulutuspoliittisesti merkittävien ratkaisujen tekemistä parlamentaarisen vastuun piirissä, hallinnon rationalisointia sekä toiminnan laadun parantamista ja palvelujen tason nostamista. Kouluhallinnon hajauttamiseen johtava kehityslinja on muotoiltu jo selkeästi: “Toiminnan järjestelyistä tulee päättää mahdollisimman pitkälle toimeenpaneuvissa yksiköissä (kunnat, oppilaitokset). Tämän johdosta tehtäviä ja toimivaltaa siirretään ensisijaisesti kunnille ja kuntainliitoille sekä oppilaitoksille. Toimeenpaneuviin yksiköihin kohdistuvaa sitovaa ohjausta vähennetään ja väljennetään.”

Esitetty kehityslinja vaati koulutusta koskevan lainsäädännön muuttamista kumoamalla "koulutuksen tuloksellisuuden kannalta tarpeettomien säännöksiä". Tämä työ oli alkanut opetusministeriössä jo koko 1980-luvun loppupuolella (esim. OPM työryhmien muistioita 1989:61). Opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Nummisen (1994, 100) mukaan tuolloin arvioitiin, että jos oppilaitosten asioista ei säädetä liian yksityiskohtaisesti, ne voivat itse järjestää toimintansa tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Tämä antaa oppilaitoksille vapaampia mahdollisuuksia kehittää uusia opetusratkaisuja ja vaikuttaa kohentavasti oppimistuloksiinsa. Myös kustannuksissa voitaisiin saada aikaan säästöjä.

Uuden koulutuspoliittisen ajattelutavan ja kielenkäytön rinnalla on säilynyt jäänteitä edellisen aikakauden koulutuksellisen tasa-arvon retoriikasta: "Pyrkimys tasa-arvoon edelleen keskeinen koulutuspolitiikan tavoite. Koulutusmahdollisuudet ja koulutuksen tuottama sivistys- ja ammattitaitopääoma pyritään tuomaan mahdollisimman tasavertaisesti kaikkien väestöryhmien ulottuvilla ja eri alueiden käyttöön". Jatkuvan koulutuksen periaate on voimakkaasti esillä keino- ja sosiaaliseen taustaan, asuinpaikkaan, ammattiryhmään, sukupuoleen ja asennetekijöihin liittyvät opiskeluesteet vähenevät".

Selonteon suhtautuminen edellisenä vuonna julkaistuun opetusministeriön kehittämisvisioon (Koulutuksen kehittäminen 1989) sisältyneisiin nuorisoasteen- ja ammattikorkeakoulukokeiluihin oli hyvin varovainen; korostetaan selkeästi, että kyseessä on nimenomaan opetusministeriön "hahmottelema pitemmän aikavälin suunnanosoitus". Sama varovaisuus välittyy poliittisesti aran asian toimeenpanon toteutuksesta: perustetaan projektiorganisaatio, joka tekee ehdotuksen edellä mainittujen koulumuotojen kehittämis- ja kokeiluohjelmaksi. Tämän pohjalta päätetään, missä laajuudessa kokeilu- ja kehittämisohjelma toimeenpannaan. Ryhmän toimintaa ja samalla koko prosessia valvoo laajapohjainen työryhmä, jossa kaikki tärkeimmät koulutuspolitiikan intressiryhmät ovat edustettuna. Ja lopuksi: "vasta kokeiluvaiheen jälkeen on edellytyksiä tehdä päätöksiä koulutuspolitiikan uusista linjauksista".

Seurauksena käydystä kiihkeästä julkisesta keskustelusta (ks. Autio 1997, 65) ja kritiikistä, sekä kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien yhteisestä hallitustyöskentelystä, selonteko esittelee alkuperäisen “nuorisoaste-vision” rinnalle poliittisena kompromissina “toisen vaihtoehdon”, jossa opiskelijat voisivat valita opinto-ohjelmansa käyttäen hyväksi tietyllä alueella sijaitsevien lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten tarjoamia mahdollisuuksia. Käytännön tasolla jälkimmäinen malli takaisi että lukiot ja ammatilliset oppilaitokset pysyisivät jatkossakin hallinnollisesti erillään toisistaan.

Lähetekeskustelu

EDUSKUNTA KÄSITTELI selontekoa täysi-istunnoissaan 23. ja 24.5.1990 keskustelun venähtäessä molempina päivinä puolille öin. Koulutuspoliittisen selonteon saaminen vihdoin eduskunnan käsiteltäväksi nostatti varauksetonta hyväksyntää yli puoluerajojen. Edustajat painottivatkin sen merkitystä uutta koulutuspoliittista keskustelua ja linjanvetoja pohjustamassa. Samalla sekä kokoomus että keskusta moittivat ryhmäpuheenvuoroissaan suomalaista koulutuspolitiikkaa liiasta virkamieskeskeisyydestä ja parlamentarismien puutteesta: “Valitettavasti Suomessa koulutuspoliittinen kehittäminen on tapahtunut lähes umpiossa ministeriön omana työnä niin, että eduskunnan julkinen poliittinen keskustelu ja tahdonilmaus on siitä tähän asti tyystin puuttunut” (ed. Pohjanoksa, kok.). Jatkotoimena edustajat esittivät yksimielisesti parlamentaarisen komitean asettamista valmistelemaan koulutuksen kehittämistä, jotta: “...palataan parlamenttia kunnioittavaan poliittis pohjaiseen valmisteluun myöskin koulutuspolitiikassa...” (ed. Pystynen, kok.).

Selonteon vastaanotossa on selvästi havaittavissa eduskunnan yleinen pyrkimys oman profiilinsa sekä poliittisen asemansa korostamiseen koulutuspolitiikan keskeisenä toimijana ja lainsäätäjänä. Samalla kokoomuksen edustajat oppositiossa olevan keskustan säästämistä suuntasivat kritiikkiä opetusministeriötä ja sen “demarivirkamiehiä” kohti yleisesti salailevasta koulutuksen suunnittelu- ja kehittämistyöstä, sekä erityisesti muutamasta koko käsittelyä leimavasta käytännön ratkaisusta – erityisesti nuorisokouluvisiosta.

Monet selonteon suuret linjanvedot saivat laajaa kannatusta läpi istuntosalin: Opetusministeri Taxellin erityisesti painottama yksilöllisyys ja yksilöllisten koulutusvaihtoehtojen kehittäminen sai laajasti kiitosta, ainakin periaatteen tasolla, kaikilta puolueilta. Tähän liittyen lausuma kouluhallinnon hajauttamisesta edelleen koulutuksen ylläpitäjille sai myös varauksetonta hyväksyntää. Edustajat olivat myös täysin yksimielisiä monissa selonteon yksityiskohdissa: esimerkiksi 6-vuotiaiden esiopetus koko ikäluokalle ja opintotuen tarkistaminen hyväksyttiin yleisesti. Varauksettoman yksimielisesti istuntosalin molemmilta laidoilta vaadittiin niin sanottuja välitutkintoja takaisin yliopistoihin lisäyksenä korkeakouluja koskevaan osioon.

Kärkevämpää keskustelua lähinnä opetusministerin ja keskustan kansanedustajien välillä aiheutti oppisopimuskoulutuksen kehittämistä koskevan kappaleen sanamuoto ja epäselvyys kehittämistoimenpiteiden lopullisesta suunnasta: oppisopimuskoulutuksen arveltiin olevan katoamassa Suomesta tai ainakin sulautuvan kehitteillä olevaan nuorisokouluun.

Myös vaihtoehtoista opetussuunnitelmaa noudattavien oppilaitosten – lähinnä steinerkoulujen – asema koululainsäädännössä aiheutti kiihvästä keskustelua. Syynä tähän oli lausuma, jonka mukaan “kunnassa voisi toimia sellaisia vaihtoehtoisia yksityisiä kouluja, joiden kasvatusfilosofia, opetussuunnitelmat ja opetusmenetelmät poikkeavat siinä määrin peruskoulussa käytetyistä, ettei tällaista opetusta ole mahdollista järjestää kunnan koululaitokseen kuuluvassa koulussa”. Kristillinen liitto ilmoitti jo edustaja Almgrenin pitämässä ryhmäpuheenvuorossaan suhtautuvansa täysin kielteisesti Steinerkouluihin (ja ylipäätään antroposofiseen filosofiaan), sekä vastustavansa eräiden oppilaitosten niin sanottuun steinerkoululakiin pohjautuvaa muun muassa todistuksenanto-oikeutta kohtuuttomana muihin vaihtoehtokouluihin nähden. Kustantajan ja sosiaalidemokraattien edustajat myös vierastivat erilaisten vaihtoehtoisten pedagogisten näkemysten pitkälle vietyä kokeilua yksityisissä oppilaitoksissa erityislainsäädännön avulla. Perusteluina näkemyksille mainittiin muun muassa uuden rinnakkaiskoulujärjestelmän synnyttämi-

sen pelko, halu täydentää normaalia peruskouluopetusta erilaisilla pedagogisilla näkemyksillä, sekä ylipäätään pitää kaikkennäköiset koikeilut formaalin koulujärjestelmän piirissä.

Kokoomuksen edustajat olivat kaikista myönteisimpiä erilaisten koulukokeilujen hyväksymiselle virallisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella pitäen näitä oppilaan valinnanmahdollisuuksia lisäävänä ja rikastuttavana seikkana. Ministeri Kanerva (kok.) pitikin ylipäätään suhtautumista oppilaille tarjottaviin valinnanmahdollisuuksiin koko eduskunnassa käytävän keskustelun tärkeimpänä linjanvetona: "...eduskunnassa ja suomalaisessa yleisessä käsityksessä koulutuspoliittisista linjauksista vallitsee mieluimminkin erimielisyyttä sen suhteen, kuinka paljon suomalaisen koulujärjestelmän tulee sisältää valinnaisuutta, kuinka paljon oppilaiden omiin valintoihin, heidän arvostuksiinsa ja heidän kehitymis- ja kehittämisedellytyksiinsä annetaan koulujärjestelmässä tilaa ja kuinka paljon toteutetaan jäykkää ja kaavamaista koulutuksellista asennoitumista". Ryhmäpuheenvuorossaan kokoomus esittikin kokonaan uuden tulkinnan koulutuksellisesta tasa-arvosta. Toisin kuin ennen, yhdenvertaisuus ei merkitsisi saman tietopaketin tarjoamista kaikille, vaan jokaisen oikeutta saada lahjojaan vastaavaa opetusta.

Koko lähetekeskustelun suurin erimielisyys syntyi kuitenkin nuorisokoulu- ja ammattikorkeakoulukokeiluista. Kokoomus ja keskusta hyökkäsivät jo heti ryhmäpuheenvuoroissaan erityisesti selonteon nuorikouluvisiota vastaan vaatien ammatillisen ja yleissivistävän koulutuksen sekä niiden yhteistyön – "raja-aitojen madaltamisen" – kehittämistä tiukasti erikseen omista lähtökohdistaan. Molemmissa puheenvuoroissa edustajat Pohjanoksa (kok.) ja Isohookana-Asunmaa (kesk.) varoittivat ruotsinmallisesta nuorisoasteen koulutuksesta (*gymnasieskola*) ja sieltä saaduista epätydyttävistä tuloksista. Pelkoina olivat erityisesti koulutuksen ja sen tuloksien tason lasku sekä ammatillisella että yleissivistävällä puolella, sekä huoli niistä oppilaitoksista haja-asutusalueilla joilla ei ollut yhteistyökumppaneita lähialueellaan. Samalla koko hanke nähtiin epätoivottavaksi kehitykseksi kohti 12-vuotista peruskoulutusta.

Vasemmiston puolella nuorisokoulu nähtiin päinvastoin yleisenä mahdollisuutena nostaa koulutuksen tasoa, tarjota kaikille tasa-arvoisemmat mahdollisuudet kouluttaa itseään, sekä rakenteellisena uudistuksena poistaa “toisen asteen rinnakkaiskoulujärjestelmä”.

Opetusministeri Taxell (rkp.) joutuikin useassa puheenvuorossaan selvittämään opetusministeriön näkemyksiä ja toimia nuorisoasteen kehittämiseksi, sekä “ilmoittautumaan nuorisokouluajattelun ja tämän visioajattelun vahvaksi kannattajaksi ja vastuunkantajaksikin”. Sdp:n ja skdl:n edustajat taas antoivat niin selkeästi tukensa molemmille kehittämishankkeille, että opetusministeri Taxell epäili kokouksen ja keskustan edustajien vierastavan visioita, koska “eihän nuorisokouluajattelua voi puoltaa sen johdosta, että sehän on lähinnä vasemmiston taholta esitetty ajatus!”

Hallituksen selonteossa orastavat uudenlaisen koulutuspolitiikan teknologiat eivät jääneet huomiotta eduskunnassa (ks. myös Ahonen 2003, 178). Selonteon koulutuksen arvopohjaa arvosteltiin skdl:n, keskustan ja vihreiden taholta “kapeaksi”, “materialistiseksi”, jopa “uusliberalistis–utilitariseksi”. Kritiikin mukaan esimerkiksi oppilas kuvattiin ja arvotettiin välineellisesti vain tulevaksi työvoimaksi kansainvälisessä kilpailussa. Samoin koko koululaitos epäiltiin valjastetuksi palvelemaan ainoastaan teollisuuden tarpeita. Selonteon arvopohjan ruotiminen keskittyi nimenomaan puolueiden ryhmäpuheenvuoroihin, yksittäisten kansanedustajien painoutuessa enemmän käytännön yksityiskohtiin. Vastavoimana näille uudennlaisille koulutuksellisille arvopainotuksille esitettiin vanhoja hyvinvointivaltion aikaisia koulutuksellista tasa-arvoa ja demokraattista sivistysnäkemystä. Erityisesti oppositiossa olleen keskustan edustajat puhuivat pitkään selonteon perinteisen humanismin puutteesta ja sivistyksen välineellistämisestä.

Yleisesti ja itsestäänselvyytensä esitetyt vaatimukset oppilaan valinnanmahdollisuuksien lisäämisestä ja oppilaitosten yhteistyötä haittaavien esteiden poistamisesta deregulaatiolla olivat luomassa uudenlaista toimintaympäristöä. Toisaalta voidaan katsoa kyseessä ole-

van nimenomaan uusien koulutuspolitiikan teknologioiden, joka asettivat oppilaat kuluttajiksi ja koulut palveluiden tuottajiksi, luoma tilanne. Syntyvillä koulutusmarkkinoilla molemmat osapuolet yrittäisivät kilpailun kautta maksimoida omat koulutuksesta saatavat "tuottonsa". Toisaalta yhtä aikaa tulee ilmi vanhan koulutuspoliittisen eetoksen mukainen yhteiskunnan velvollisuus tuottaa jatkuvasti yhä parempia, kattavampia ja laajempia koulutuspalveluita kansalaisilleen.

Lähtökohtana ovat "yksilön pyrkimykset kehittää itseään ilman rajoituksia" (ed. Kautto, sdp), ja toimiminen vapaasta tahdosta ilman uusien politiikan teknologioiden asettamaa painetta, kuvastavat sitä miten uusi ajattelutapa koulutusmarkkinoineen oli vasta tulossa ja koulutuspoliittista debattia käytiin vielä pitkälti vanhan käsitteistön pohjalta. Sama itseohjautuvuuden periaate on mukana keskusteltaessa oppilaitoksista ja esimerkiksi niiden välisestä yhteistyöstä: oletettiin automaattisesti että koulut "jatkuvan omaehtoisesti uudistuvat" (ed. Turunen, kok.), mikäli sen esteenä oleva byrokratia saadaan poistettua.

Puhuessaan subjektin – yksittäisen oppilaan – asemasta edustajat kokonaisuudessaan eivät näe koulua itsessään markkinapaikkana, vaan paikkana jossa oppilaat valmistetaan tulevaisuuden markkinoille riittävän laaja-alaisilla yleistiedoilla varustettuna pärjätäkseen yhä kovenevassa kansainvälisessä kilpailussa. Myös subjektin ollessa yksittäinen oppilaitos, kokoomuksen soraääniä lukuun ottamatta, edustajat tukeutuivat kilpailun sijasta vielä perinteisiin sosiaali- ja aluepoliittisiin perusteluihin kuvatessaan koulujen tilannetta tai asemaa. Uudet politiikan teknologiat eivät näin olleet ainakaan vielä koskeneet koulujärjestelmän ruohonjuuritasoa.

Sitä vastoin kansanedustajat käyttivät politiikan teknologioita puheissaan – todennäköisesti johtuen eduskunnan lainsäädäntötehtävistä – Ballin (2003) käsitteiden mukaan eniten nimenomaan kurinpidon ja järjestyksen kohdalla. Erityisesti kokoomuksen kansanedustajat osasivat jo vaatia "olemassa olevien voimavarojen käytön

tehostamista ja tuloksellisuuden parantamista” (ed. Hokkanen, kok.), sekä ymmärsivät kilpailun “koulun sekä opetuksen tason että sisäl-
lön kehityksen moottorina” (ed. Turunen, kok.).

Sivistysvaliokunnan käsittely

SIVISTYSVALIOKUNTA ALOITTI puheenjohtajanaan kokoomuksen Erkki Pystynen hallituksen koulutuspoliittisen selonteon käsitte-
lyn välittömästi eduskunnan kesätaun päättyessä syyskuussa 1990. Tiiviin syysistuntokauden aikana valiokunta ehti kuulla yhteensä lä-
hes 80 asiantuntijaa.

Lähetekeskustelussa lähinnä vasemmiston ja keskustan edustajat oli-
vat moittineet selontekoa koulutuksen arvopohjan korvaamisesta
pelkillä välineellisillä talouteen ja työelämään liittyvillä määrittelyil-
lä. Valiokunta oli mietinnössään (SiVM 11/1990 vp) eri linjoilla:
“Selonteossa ei ole otettu riittävästi huomioon ihmisen arvomaail-
man muuttumista koulutuksen suunnitteluun vaikuttavana tekijänä”.
Arvojen muuttuessa myös oppilaan aseman määrittely koulutuksen
kaipasi uudenlaista näkökulmaa: “Selonteossa on riittämättömästi
käsitelty koulutusta lapsen ja nuoren tai aikuisopiskelijan kannalta”.
Näillä linjauksillaan valiokunta painotti hallituksen selontekoa
enemmän koulutuksen sisältöjä sen rakenteiden kustannuksella.

Samalla myös kaikenlainen yksilökeskeisyys, valinnaisuus ja joustavuus saivat entistä enemmän painoarvoa, sekä oppilaan: “koulun kasvatustehtävässä on korostettava lapsen yksilöllisyyttä”, että kou-
lun: “...itsenäisten koulujen yksilöllisyys ja erityispiirteet voivat myönteisesti kehittyä ja kilpailu eri koulumuotojen ja oppilaitosten välillä voi edistää koulutuksen laadun jatkuvaa kehitystä” tasoilla.

Tästä individuaalisuutta korostavasta linjauksesta huolimatta valio-
kunta löysi myös hallituksen selonteosta poiketen “suomalaisen yh-
teiskunnan yhteisen arvopohjan”, jonka koululaitoksen “kasvatusta-
voitteena tulee olla kasvattaa tasapainoisen ja ehyen persoonallisuus-
den omaavia nuoria, jotka ymmärtävät vastuunsa ihmisen ja luonnon
vuorovaikutuksessa ja jotka huolehtivat kansallisen kulttuurin edis-

tämisestä ja kansallisista arvoista, joita ovat muun muassa humanistinen ja kristillinen perinne, kodin arvostus ja työn kunnioittaminen, sekä nuoria, jotka kykenevät myös kansainväliseen yhteistyöhön”.

Kansallisten arvojen (yllä kursivoitu) määrittely oli ensimmäinen kiistakysymys, johon valiokunta ajautui. Asia synnytti kolme vastalauseita: skdl:n edustajien, rkp:n edustaja Donnerin ja vihreiden edustaja Haaviston vastalauseissa kaikissa vaadittiin yhtenevästi poistamaan luettelo kansallisista arvoista. Perusteluina tälle esimerkiksi edustaja Donnerin: “sivistysvaliokunnan tehtäviin ei kuulu enemmistöpäätöksin nopeasti muuttuvassa maailmantilanteessa määritellä näitä arvoja”. Valiokunnan enemmistön (kokoomus, keskusta ja sosiaalidemokraatit yhdessä) päätöksellä arvot pysyivät kuitenkin listattuna mietinnössä.

Jo lähete keskusteluissa kansanedustajien mielipiteitä jakanut kysymys nuorisoasteen kehittämisvisioista jakoi rajusti myös sivistysvaliokunnan ja samalla myös hallituksen rivejä. Mietinnössään valiokunta otti jyrkkäsanaisesti kantaa nimenomaan nuorisokoulukokeiluja vastaan: “Valiokunta katsoo, ettei tule ryhtyä kokeilemaan opetusministeriön julkistamassa niin sanotussa visiossa (viittaa Koulutuksen kehittäminen 1989) esitettyä mahdollisuutta muodostaa Suomeen niin sanottu nuorisokoulu”. Yhtä etukäteen tyrmävällä kannalla mietintö on nuorisokouluissa mahdollisesti suoritettavia tutkimuksia ja niiden kokeilemistä kohtaan: “Valiokunta katsoo, että tällaisen yleis- tai yhdistelmä-tutkimuksen suorittaneen ammatillinen osaaminen tulisi olemaan puutteellista eivätkä vajavaiset lukio-opinnot toisi asiallista jatko-opintokelpoisuutta. Sen vuoksi tällaista kokeilua tule hyväksyä.”

Tämä kannanotto aiheutti yhteensä neljä vastalauseita valiokunnan mietintöön sd:n ja skdl:n edustajien, sekä rkp:n edustaja Donnerin ja vihreiden edustaja Haaviston toimesta. Kaikissa vastalauseissa vaadittiin edellä mainitun kohdan poistamista kokonaan tai sen muuttamista neutraalimmaksi, esimerkiksi: “Nuorisoasteen koulutuksen kokeiluilla pyritään hankkimaan tietoa tämän koulutusasteen

tutkintojen kehittämisvaihtoehdoista (Vastalause IV. muun uassa. ed. Tykkyläinen, sdp)”. Valiokunnan niukan enemmistön (kokoomus ja keskusta) päätöksellä nuorisokoulun ja sen kokeilemisen tyrmäävät lausumat jäivät lopulliseen mietintöön.

Paljon vähemmän kiistanalaisia ammattikorkeakoulukokeiluita valiokunta päätyi varovaisesti kannattamaan vain niillä aloilla, joilla “on selvä tarve tällaiseen korkeakoulumuotoon osoitettavissa”. Valiokunta otti kantaa myös kokeilujen keskinäiseen suhteeseen hallituksen esityksestä poikkeavalla tavalla: ammattikorkeakoulukokeilut pitäisi toteuttaa erillään mahdollisista nuorisooasteen koulutuskokeiluista. Näihin ehtoihin halusivat väljennystä skdl:n edustajat Astala ja Jokinen vastalauseessaan vaatien tavoitteeksi ammattikorkeakoulujen perustamista kaikille aloille sekä molempien koulutuskokeilujen kehittämistä yhdessä.

Kolmas kiistakysymys syntyi kokonaan itse valiokunnan työskentelyn aikana. Vaikka hallituksen koulutuspoliittinen selonteko ei ottanutkaan kantaa toisen kotimaisen kielen asemaan peruskoulussa eikä asiaa käsitelty edes lähetekeskustelussa, niin sivistysvaliokunta päätyi edellyttämään “kieltenopetusta muutettavaksi siten, että yläasteella olisi äidinkielen lisäksi yksi pakollinen kieli, joka on valinnainen”, sekä toisaalta samalla pitämään tärkeänä “toisen kotimaisen kielen osaamisen turvaamista valinnaisesti ensimmäisenä, toisena tai esimerkiksi kolmantena vieraana kielenä”. Tälle kannanotolle vastalauseensa jättivät sdp:n edustajat, sekä skdl:n edustaja Astala ja rkp:n edustaja Donner, jotka halusivat poistaa koko lausuman tai ainakin muuttaa sen molempien kotimaisten pääkielten osaamisen turvaamiseksi: “...ottaen huomioon maan kaksikielisyys, molempien kotimaisten pääkielten osaaminen on turvattava”.

Vihreiden edustaja Haavistolla oli ehdotus toisen kotimaisen kielen asemasta omassa vastalauseessaan: “yläasteella olisi oppilaalle äidinkielen lisäksi yksi pakollinen kieli, joka kaksikielisillä paikkakunnilla olisi toinen kotimainen kieli ja muualla valinnainen”. Käytännössä tämä malli poistaisi “pakkoruotsin” yksikielisistä suomen-

kielisistä kunnista ja myös "pakkosuomen" täysin ruotsinkielisistä kunnista. Enemmistön päätöksellä (kokoomus ja keskusta) lausuma toisen kotimaisen kielen asemasta jäi lopulliseen mietintöön.

Sivistysvaliokunnan mietinnössä uudet koulutuspolitiikan teknologiat olivat hallituksen selontekoa selkeämmin ja laajemmin käytössä nimenomaan markkinoiden ja johtamisen osalta. Koulutus nähdään nyt enemmän järjestelmänä, jonka "toimintaa on tehostettava ja tuloksellisuutta parannettava". Kohti tätä tavoitetta päästäisiin siirtymällä kasvatuksen ja opetuksen "tulosvastuullisuuteen" kunta- ja oppilaitostasolla. Tämä uudenlainen puhe pääsääntöisesti liikkuu vielä ylhäällä koko koulujärjestelmän ja koulutuksen ylläpitäjän – pääsääntöisesti kunnan – tasolla; ei vielä yksittäisen koulun, saati oppilaan tasolla.

Uudenlaisen kielenkäytön uutuutta kuvastaa se, että puhe suorittamisen teknologiasta ei ole kehittynyt yhtä pitkälle kuin markkinoista ja johtamisesta. Tuottavuuden ja tulosvastuullisuuden mittareista, vertailusta, arvioinnista ei vielä osata/haluta puhua. Peruslähtökohta ollessa vasta muotoutumassa, käytännön toimeenpano ja seuranta eivät ole vielä selkiintyneet.

Apua uuden koulupolitiikan teknologioiden käytössä tarjosi valtiovarainvaliokunta, jonka lausunnosta (VaVL 4/1990 vp) monia nimenomaan johtamisen tehostamiseen liittyviä näkökulmia on otettu sellaisenaan sivistysvaliokunnan mietintöön. Valtiovarainvaliokunnan linja on sivistysvaliokuntaa utilitaristisempi ja politiikan teknologiat ovat jo pidemmälle vietyjä: "Oppilaitoksia, joissa on merkittäviä määriä vapaita oppilaspaikkoja ja jotka ovat tiloiltaan tai sijainniltaan sellaisia, etteivät ne sovellu muiden alojen käyttöön, on pyrittävä yhdistämään, tai jos se ei ole mahdollista, ne on voitava lakauttaa. Jo tehtyjä tila- ja laite investointeja on hyödynnettävä lisäämällä niiden yhteiskäyttöä. Oppilaitoksia on käytettävä täysitehoisesti lisäämällä niissä viikonloppu- ja loma-aikoina tapahtuvaa opiskelua."

Sivistysvaliokunnan mietinnön käsittely

VALIOKUNTAKÄSITTELYN AIKANA syksyllä 1990 koulutuspolitiikka, tosin rajoittuen kysymyksiin nuorisosteesta ja toisen kotimaisen kielen asemasta, oli alkanut herättää runsaasti julkista mielenkiintoa tiedotusvälineissä. Samaan aikaan myös koko koulutuksen aihepiiri oli politisoitunut: puolueet olivat muodostaneet lähetekeskustelun jälkeen entistä selkeämpiä ja yksityiskohtaisempia kannanottoja hallituksen selonteon ja sen valiokuntakäsittelyn esiin nostamiin kiistakysymyksiin. Sivistyslautakunnan mietintöä (SiVM 11/1990 vp) käsiteltiin täysi-istunnossa – lähetekeskustelun tavoin – kaksipäiväisessä puhemaratonissa 28. ja 29.11.1990 kysymysten nuorisosteiden koulutuskokeiluista ja toisen kotimaisen kielen asemasta hallitessa täysin keskustelua.

Nimenomaan nuorisokoulukysymys hajotti hallituksen rivejä kokouksen yhdistäessä voimansa oppositiossa olevan keskustan kanssa torjumaan “opetusministeriön demarivirkamiesten” visiota. Uusi opetusministeri Ole Norrback (rkp) ojensikin hallituksen linjasta liiveneitä kokoomuslaisia: “Selonteko menettää lopullisesti merkityksensä, jos hallituksessa tuetaan selontekoa, eduskunnassa jokainen äänestää miten vain ja jälkepäin ilmoitetaan, että eduskunnan vastaus on vailla konkreettista merkitystä”.

Koko nuorisokoulukiistan ytimeksi alkoi keskustelun kuluessa muotoutua kysymys siellä suoritettavasta niin sanotusta yhdistelmä-tutkinnosta ja sen antamasta jatko-opintokelpoisuudesta. Vastustajien mukaan toteutuessaan tällainen tutkinto madaltaisi opetuksen ja osaamisen tasoa sekä ammatillisella että yleissivistävällä puolella. Ennen kaikkea se uhkasi ylioppilastutkintoa ja sen asemaa. Se ei tarjoaisi riittävää jatko-opintokelpoisuutta niin ammattikorkeakouluihin kuin yliopistoihin. Toinen vaikea seikka oli nuorisokoulun hallinnollinen rakenne, sen legitiimi asema suomen koulujärjestelmässä, ennen kaikkea suhteessa olemassa oleviin oppilaitoksiin. Vastustajat kammoksivat edelleen Ruotsin mallin mukaista formaalia nuorisokoulua, jonka he mielsivät “12-vuotiseksi perusasteeksi”.

Myös kysymys nuorisoasteen ja ammattikorkeakoulujen kokeilujen välisestä suhteesta hiersi vasemmistopuolueiden ja kokoomuksen/keskustan välejä. Opetusministeri Norrback pitäytyi tiukasti hallituksen selonteon linjoilla: "Ei ole mielestäni mahdollista erottaa toisistaan ammattikorkeakoulua ja nuorisoasteen koulutus koskevia kokeiluja". Tämä tulkittiin vastapuolella silkaksi kiristykseksi: jos ei tule nuorisokoulua, ei tule myöskään ammattikorkeakoulua.

Myös toisen kotimaisen kielen asema nostatti rajusti tunteita. Tilanteelle haettiin jo vertauskuvia historiasta. "...samat konservatiiviset piirit, jotka suhtautuvat torjuen kokeilutoimintaan ja sivistystoimen kehittämiseen, olivat myös 1960-luvulla barrikadeilla vastustaen ruotsin kieltä ja peruskouluun siirtymistä" (ed. Renlund, rkp). Keskustelua vauhdittivat ja hämmensivät uudet ehdotukset toisen kotimaisen kielen opetuksen järjestämisestä: ensin kokoomukselta, sitten vihreiltä ja keskustalta. Kokoomuksen uuden ehdotuksen mukaan "peruskoulun yläasteella olisi äidinkielen lisäksi kaksi pakollista kieltä, jotka molemmat olisivat valinnaisia". Vihreiden uuden esityksen mukaan yläasteella oppilaalla olisi "äidinkielen lisäksi pääsääntöisesti kaksi pakollista kieltä, joista toinen kaksikielisisillä paikkakunnilla olisi toinen kotimainen kieli ja muualla valinnainen". Keskustan ehdotus painotti kunnallista päätäntävaltaa, pääsääntönä "kaksi vierasta pakollista kieltä, joista toinen on toinen kotimainen kieli, ja sen jälkeen poikkeukset, joko vapautus tai joissakin tapauksissa kuntakohtaisesti toisen kotimaisen kielen tilalle jokin muu vieras kieli".

Kaksipäiväisten, yöhön asti venyneiden keskustelujen jälkeen käytiin pitkä ja monimutkainen äänestyskierros, jossa nuorisoasteen koulutuskokeilut ja toisen kotimaisen kielen asema hallitsivat taas täysin työjärjestystä. Äänestystä oli edeltänyt kiivas poliittinen kaupankäynti ja kompromissien hakeminen puolueiden kantojen keskeisiin asiakysymyksiin tultua käsiteltyä kattavasti. Pääministeri Holkeri onkin kuvannut tätä loppuyön suurta tunnekuohua ja laajaa keskustelua iltamien tappeluvaiheeksi (Lampinen & Savola 1995, 48). Sivistysvaliokunnan mietinnön käsittelyn pohjaksi äänestettiin äänin

144–43 vastalause I:n mukainen vasemmiston ja rkp:n esitys, jossa koko maininta toisen kotimaisen kielen aseman muuttamisesta oli poistettu. Alkuperäisen esityksen kannalle jäi osa kokoomuksen ja keskustan edustajista.

Kiistakysymyksen toisen kotimaisen kielen kohtalosta tultua näin ratkotuksi alkoi sivistysvaliokunnan mietinnön uudelleenmuotoilu nuorisoasteen koulutuskokeilua koskevilta osilta. Kokoomus ja keskusta saivat lopulliseen tekstiin useita lausumia, jotka takasivat, että lukiot ja ammatilliset oppilaitokset pysyisivät rakenteellisesti ja hallinnollisesti erillisinä, kuten: “nuorisoasteen kokeilussa pääpaino asetetaan ammattitaitoon tähtäävän ammatillisen tutkinnon ja ylioppilastutkintoon johtavan lukion oppimäärän monipuolistamiseen” ja “nuorisokouluun kokeilussa ei pyritä”. Myös ylioppilastutkinnon aseman turvaaminen ja koulutuksen alueellisesta tasa-arvosta huolehtiminen niillä paikkakunnilla, joilla on vain yksi oppilaitos, saivat omat painavat lausumansa. Vastapainona näille rakenteellisille linjauksille mietintöön kirjattiin yhdistelmätkinnot mahdollistava lauseke: “...voidaan kokeilla myös uusia opintojen yhdistelmiä ja uudentyyppisiä tutkintoja...”.

Sivistysvaliokunnan mietinnön käsittelyssä uuden koulutuspolitiikan teknologiat ovat täysin alisteisia kahdelle suurelle julkiselle kiistakysymykselle: nuorisoasteen koulutuskokeiluille ja toisen kotimaisen kielen asemalle. Samalla synkkenevät valtionalouden kehitysnäkymät alkavat värittää myös koulutuspoliittista valtiopäiväkeskustelua. Tulevaisuus asettaa yhä kovempia haasteita, luo yhä kiristyvää kilpailua ja vaatii yhä tehokkaampaa toimintaa. Tietynlainen ulko-kohtaisuus, vaihtoehtottomuus ja välttämättömyyden pakko esiintyy kansanedustajien puheissa puoluetäustasta riippumatta. Ulkoiseen pakkoon on vastattava uusilla politiikan teknologioilla. Käytännön tasolla kiistakysymyksiin, esimerkiksi nostaako nuorisokoulu koulutustasoa vai romahduttako se sekä yleissivistyksen että ammatillisen osaamisen, onko pakollinen toinen kotimainen kieli kansainvälisen kilpailun este vai edellytys, ei löydy yhteisesti hyväksyttävää vastausta.

Politiikan teknologiat eivät ole myöskään vielä käytössä koulutus-hierarkian "alatasolla" yksittäisen oppilaan kohdalla. Markkinat, johtaminen ja suorittaminen ovat jotakin joka koskee koko koulutusjärjestelmää – tai vähemmässä määrin yksittäistä kuntaa ja jopa oppilaitosta. Yksittäisen oppilaan tasolla toisen tasavallan aikainen koulutuksellisen tasa-arvon vaatimus on vielä voimakkaana kansanedustajien puheessa: koulun tulisi varustaa kaikki oppilaat riittävän hyvillä tiedoilla ja taidoilla, jotta he menestyisivät tulevaisuuden markkinoilla. Miten tämä tasa-arvo määritellään ja todennetaan, herättikin jo erilaisia näkemyksiä.

Lopuksi

HARRI HOLKERIN koulutuspoliittisen selonteon käsittely sijoittuu suomalaisen koulutuspolitiikan historian taitekohtaan: koulutuksen ohjausjärjestelmän uudistus on jo lähtenyt liikkeelle osana koko valtionhallinnon uudistamista ja ylipäättään koulutuspoliittinen eetos näyttää olevan muuttumassa. Lampisen (1998) käsittein järjestelmäkeskeinen koulutuspolitiikka on vaihtumassa suorituskeskeiseksi. Tässä tilanteessa pitkään koulutuspolitiikan kehittämisestä sivussa ollut eduskunta saa hallitukselta Suomen koulutusjärjestelmää, koulutuksen tasoa ja kehittämislinjoja koskevan selonteon. Selonteko esittelee valtiopäiville kokonaan uudenlaisia politiikan teknologioita, jotka sekä retorisesti että konkreettisesti liittyvät koululaitoksen entistä enemmän yksityisen sektorin metodeihin, kulttuuriin ja eettisiin systeemeihin. Uudet politiikan teknologiat uusine avainkäsitteineen haastavat vanhat, hyvinvointivaltion aikaiset itse selonteossa, sivistysvaliokunnan mietinnössä, sekä kansanedustajien puheenvuoroissa.

Edustajien näkemykset uusista teknologioista ovat vielä kokemukseen perustuvan tiedon puutteessa hyvin jäsentymättömiä ja konkretisoitumattomia. Niitä käsitellään joko välttämättömänä, jopa positiivisena, vaihtoehtona vanhoille teknologioille tai vastaavasti niiden katsotaan uhkaavan vanhojen teknologioiden avulla saavutettua hyvinvointia. Mahdollisuudet ja uhkakuvat ovat yhtäläillä teoreettisia; ne eivät ole löytäneet vielä tarkempia ja yksilöidympiä koh-

teitaan valtiopäiväpuheessa. Uudet teknologiat ovat yleisesti käytössä edustajien puhuessa “koulujärjestelmästä”, “valtion roolista” tai “kunnan tehtävistä”. Sitä vastoin “oppilasta”, “yksittäisestä opettajaa” ja “pienää kyläkoulua” käsitellään kokonaan vanhojen teknologioiden pohjalta. Koulutuspoliittisen selonteon eduskuntakäsittely kesti noin kuusi kuukautta. Jo tuona aikana valtiopäiväpuheessa uudet teknologiat selvästi syrjäyttivät vanhoja puolueiden ja yksittäisten edustajien ehtiessä muodostaa ja tarkentaa näkökulmiaan koulutuspolitiikan uusiin kiistakysymyksiin.

Uskon Stephen Ballin esittelemien uusien politiikan teknologioiden olevan eräs varteenotettava väline hahmoteltaessa ja jäsenettäessä muuttunutta koulutuspoliittista eetosta sekä sen aiheuttamaa retorista käännettä, vaikkapa valtiopäiväpuheessa. Uskon myös politiikan teknologioiden ja niiden ilmentymien seuraamisen ja niissä mahdollisesti tapahtuvien muutosten sekä kehityslinjoiden kuvaamisen ja mallintamisen olevan mahdollista myös pidemmällä aikavälillä, käyttäen apuna enempi esimerkiksi käsitehistoriallista tutkimusotetta.

Painamattomat lähteet

Eduskunnan arkisto

Eduskunnan sivistysvaliokunnan pöytäkirjat liitteineen. 1990.

Valtiopäiväasiakirjat. 1990.

Painetut lähteet

Mietinnöt ja muistiot

Koulutoimen sääntelyn purkutyöryhmän muistio. 1989. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1989:61. Helsinki.

Koulutuksen kehittäminen. 1989. Harjoitetun koulutuspolitiikan tulosten tarkastelua ja hahmotelmia peruskoulun jälkeisen koulutuksen kehittämisestä. 16.1.1989. Helsinki.

Kirjallisuus

Ahonen, S. 2003. Yhteinen koulu – tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Koulutuksellinen tasa-arvo Snellmanista tähän päivään. Vastapaino. Tampere.

- Alasutari, P. 1996. Toinen tasavalta – Suomi 1946–1994. Vastapaino. Tampere.
- Autio, V-M. 1997. Vakiintuneisuudesta uusien muotojen etsimiseen 1981–1995. Opetusministeriön historia VII. Opetusministeriö. Helsinki.
- Ball, S. 1998. Big Policies / Small World. An Introduction to International Perspectives in Education Policy. *Comparative Education*, 34 (2). 119–130.
- Ball, S. 2001. Globaalit toimintaperiaatteet ja kansalliset politiikat eurooppalaisessa koulutuksessa. Teoksessa Jauhiainen, A., Rinne, R. & Tähtinen, J. (toim.) *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 1. Turku.
- Ball, S. 2003. The Teacher's Soul and the Terrors of Performativity. *Journal of Education Policy*, 18 (2). 215–228.
- Chubb, J. ja Moe, T. 1990. *Politics, Markets and America's Schools*. The Brookings Institution. Washington DC.
- Lampinen, O. ja Savola, M. 1995. Ammattikorkeakoulujen syntyvaiheet Suomessa. Teoksessa Lampinen, O. (Toim.) *Ammattikorkeakoulut – vaihtoehto yliopistolle*. Gaudeamus. Helsinki.
- Lampinen, O. 1998. Suomen koulujärjestelmän kehitys. Gaudeamus. Helsinki.
- Lytard, J.-F. 1984. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. (Vol. 10). Manchester University Press.
- Numminen, J. 1994. *Koulutuspolitiikan vaihtoehdot*. Otava. Helsinki.
- Rinne, R. 2001. Koulutuspolitiikan käänne ja nuorten syrjäytyminen. Teoksessa Jauhiainen, A., Rinne, R. ja Tähtinen J. (toim.) *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Kasvatusalan tutkimuksia 1. Turku.
- Simola, H. 2004. Kohti kolmannen tasavallan koulutuspolitiikkaa? Uusi hallinnan tapa, koulutus ja syrjäytyminen Suomessa. Teoksessa Löfström, J., Rantala, J. ja Salminen, J. (toim.) *Esseitä historiallis-yhteiskunnallisesta kasvatuksesta*. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus tutkimuksia 2. Helsinki
- Simola, H., Rinne, R. ja Kivirauma, J. 2002. Abdication of the Education State or Just Shifting Responsibilities? The Appearance of a New System of Reason in Constructing Educational Governance and Social Exclusion/Inclusion in Finland. *Scandinavian Journal of Education Research*, 46 (3). 247–264.